

**Justitsminister
Björn Bjarnason:**

Realistisk strategi i islandske sikkerhedsanliggender

**Dansk Islandsk Samfund
København, 29. oktober 2007.**

Jeg takker Dansk Islandsk Samfund og især formanden Steen Lindholm for at arrangere dette møde – og især her hvor Grønland, Island og Færøerne har fælles hus i København.

Det er en særlig glæde at ambassadør Klaus Otto Kappel er ordstyrer her i aften, en god ven, som har forstærket samarbejdet mellem Danmark og Island.

Jeg har valgt at kalde min tale: “Realistisk strategi i islandske sikkerhedsanliggender“. Strategien består i at kunne reagere på forholdene med politiske initiativer fra Islands side samt med civilt islandsk beredskab, uden at der pilles ved grundforudsætningerne for den islandske sikkerhedspolitik – Islands medlemskab af NATO og forsvarsaftalen med USA.

Under den kolde krig og faktisk endnu i dag har debatten i Island om sikkerheds- og forsvarsspørgsmål for ofte taget udgangspunkt i den tro, at der ikke gælder de samme principper for Island som for andre lande. Og at man i Island ikke er nødt til at træffe de samme slags sikkerhedsforanstaltninger, som indføres i andre lande.

Jeg har altid protesteret mod denne slags synspunkter og mener, at de bygger på ønsketænkning og ikke på realitet og fakta.

*

Den 15. marts 2006 stod Islands regering overfor en ensidig meddelelse fra regeringen i USA om, at de amerikanske styrker, som havde været stationeret i landet siden 1951, ville blive kaldt hjem inden udgangen af september 2006.

Regeringen havde to optioner at vælge imellem: Enten at opsige den bilaterale forsvarsaftale med USA, eller at fortsætte samarbejdet på grundlag af aftalen, uden at der fremover ville være permanente forsvarsstyrker stationeret i Island.

Den sidstnævnte option blev valgt. Der blev indgået aftale med USA om nye rammer for forsvaret på grundlag af den tidligere forsvarsaftale. Den nye – supplerende - aftale er tilpasset den amerikanske forsvarsstrategi, som i dag bygger på mobile og fleksible forsvarsstyrker, der vil blive sat ind på baggrund af evalueringen af trusselen til hver en tid.

*

Sikkerhedsspørgsmål har en gang imellem haft en plads i de meget langvarige forbindelser mellem Island og Danmark.

Hvis vi ser to hundrede år tilbage til Napoleonskrigerne førte Briternes havneblokade af Danmark til at der fra England kom en eventyrer Jörgen Jörgensson, som i britiske købmænds interesse tilranede sig magten over Island fra de danske myndigheder og beholdt den i to måneder i sommeren 1809. Han erklærede sig selv for at være Islands beskytter og øverstkommanderende til vands og til lands.

Den sidste verdenskrig og Danmarks besættelse førte til at Island blev invaderet af briterne den 10. maj 1940 og senere overtog det amerikanske militær briternes rolle i juli 1941 i forståelse med Islands regering. Island blev derefter erklæret en selvstændig republik den 17. juni 1944. Dette blev ild modtaget af mange danskere, som fandt det meget upassende, at Island brød de århundrede gamle forbindelser med Danmark, medens krigen rasede.

Den slags kritiske stemmer er forlængst forstummet og den fuldstændige reetablering af venskabet og de gode relationer blev manifesteret på enestående og storslået vis fra danskernes side i 1971, da de tilbageleverede islændingene deres nationalklenodier, håndskrifterne.

Det må nok siges, at efter at de amerikanske forsvarsstyrker forlod Island, og når man analyserer og vurderer alle omstændighederne i Nord-Atlanten, så er det mere iøjnefaldende end tidligere, hvor vigtigt det er for Island at have nært samarbejde med sine naboer i øst og vest. Danmark indtager i denne forbindelse en særlig stilling som følge af det sikkerhedsmæssige ansvar for Færøerne og Grønland inkl.

havområderne omkring disse to dele af kongeriget, der begge har en fælles maritim grænse med Island.

Vort justitsministerium, vore politietater og især den islandske kystvagt har allerede et nært og godt bilateralt samarbejde med tilsvarende etater i Danmark. Den 11. januar 2007 undertegnede jeg og Danmarks forsvarsminister, Søren Gade, en overenskomst om nærmere samarbejde mellem Den Islandske Kystvagt og det danske søværn angående overvågning, eftersøgning og søredning.

Under en militær flyveøvelse som blev afholdt i august måned i Island indtog inspektionsskibet Triton en nøgleposition. Islandske politimyndigheder og kystvagten fik også Triton som en vigtig samarbejdspartner i midten af september, da inspektionsskibet ydede en uvurderlig assistance ved opklaring af den hidtil største narkosag i Islands historie, idet Triton holdt det involverede smuglerskib under observation under dets sejlads fra Færøerne til Island.

De danske orlogsskibe og deres helikoptere har igennem årene gentagne gange ydet meget effektiv assistance i forbindelse med redningsaktioner til lands og til vands inkl. i meget vanskeligt tilgængelige områder oppe på gletscherne.

Islandske helikoptere fløj på den anden side i juli måned over til Grønlands østkyst for at redde tre nødstedte grønlandske sømænd på isen ca. 70 sømil fra land, idet isen var så tyk, at Triton ikke kunne bryde sig vej frem til de nødstedte.

Gensidig assistance af denne art er derfor en levende virkelighed og fra min side er der fortsat meget stor interesse for at videreudvikle dette samarbejde til gavn for begge parter.

Den 26. april i år undertegnede daværende udenrigsminister Valgerður Sverrisdóttir og udenrigsminister Per Stig Møller, en erklæring angående samarbejde inden for sikkerheds-, forsvars- og beredskabsområderne. Erklæringen bekræfter den politiske vilje til bilateralt samarbejde og understreger begge staters hovedformål om at ville bidrage til vedvarende stabilitet og sikkerhed i havområderne i Nordatlanten. Med henblik på implementering af erklæringens målsætninger vil konsultationer på embedsmandsniveau finde sted to gange om året. Den første konsultationsrunde er allerede aftalt til den 5. november her i København.

Danmark vil deltage i træning af civilt islandsk personale vedrørende specifikke sikkerhedsopgaver. Vore to lande vil tillige undersøge mulighederne for at yderligere at udvide samarbejdet vedrørende kriseberedskab, som for eksempel

under naturkatastrofer. Vi vil endvidere se på, hvorledes landenes samarbejde kan intensiveres omkring internationale operationer og øvelser, såvel civile som militære. Island og Danmark vil desuden undersøge mulighederne for samarbejde om civil og militær træning inkl. øvelser med danske og islandske overvågningsfly, helikoptere, overvågningskibe og specialtropper inden for NATO's rammer. Desuden vil Island yde dansk personel og aktiviteter støtte som værtsland i overensstemmelse med de regler, der er gældende mellem NATO-landene.

*

Erfaringerne fra Napoleonskrigene og fra den anden verdenskrig har vist, at væbnede konflikter i Europa førte til, at den mægtigste flådemagt i Nord Atlanten fandt sine interesser bedst sikret ved at få fodfæste i Island.

USA overtog rollen som den førende flådemagt i Nordatlanten efter den anden verdenskrig. Island har spillet en stor sikkerhedspolitisk rolle for USA siden 1941. Under den kolde krig voksede landets strategiske betydning i takt med den voksende spænding mellem øst og vest. NATO's forsvarslinje gik fra Grønland over Island og Færøerne til Skotland – the GIUK-gap. Spændingen kulminerede i året 1985, da amerikanerne iværksatte en strategi, som gik ud på at true Sovjetunionens u-bådsflåde så tæt som muligt på dens base på Kola halvøen.

Den amerikanske militære oprustning i Island tog sigte på dette, og i det sidste årti af den kolde krig gik amerikanerne i gang med at forny deres militære anlæg i Island samtidig med at de forøgede deres styrker, intensiverede luftforsvaret og overvågningen af u-bådstrafikken. Under denne proces imødekom Island alle USAs ønsker på nær ønsket om at bygge en militær reserveflyveplads i det nord-østlige hjørne af landet. Foranlediget af dette afslag overvejede amerikanerne stærkt at anlægge en sådan flyveplads i Øst-Grønland i nærheden af Mestervig. Det blev dog ved overvejelserne!

I denne periode blev det af forsvarsaftalens modstandere påstået, at amerikanerne havde smuglet atomvåben til Island, stik imod erklæringer fra de islandske myndigheder. Efter at de amerikanske forsvarsstyrker nu har forladt Island, findes der intet som tyder på, at USAs militær nogensinde deployerede atomvåben på Keflavikbasen.

Sovjetunionen begyndte at formindske militærflyenes aktiviteter over Nordatlanten efter 1985. I 1987 blev et meget højt udviklet luftforsvars- og radarsystem taget i brug i Island. Islændinge udviklede systemet og varetog dets drift på

amerikanernes regning helt frem til den 15. august i år. Derimod har Island aldrig haft kommandoen over systemet. Kommandofunktionen har altid været varetaget af amerikansk militært personel.

Som tidligere nævnt ophørte forsvarssamarbejdet mellem Island og USA ikke sidste år men fik derimod en anden form efter at de amerikanske forsvarsstyrker var trukket tilbage. Dette faktum er særdeles vigtigt, når man ser nærmere på Islands samarbejde med de europæiske stater og Europaunionen.

Islændinge var og er aldrig kommet så vidt i overvejelserne om medlemskab af EU, at man vil lade det komme til en folkeafstemning.

I begyndelsen af 1990'erne blev det besluttet at indlede forhandlinger om Islands medlemskab i EØS, og dette afstedkom en hed politisk debat om sagen. Jeg er overbevist om, at hvis man dengang havde ladet det komme til en folkeafstemning om medlemskab af EU, så havde man løbet den risiko, at Island hverken ville være blevet medlem af EØS eller EU.

Vor erfaringer med EØS samarbejdet har været meget positive – ja, så positive, at ingen islandsk regering haft det på sit program at søge ind i EU (og faktisk har intet politisk parti advokeret medlemskab med fuld alvor!).

Ved valg af muligheder for at varetage islændingens sikkerhedsinteresser er det unødvendigt at vende blikket mod EU. Unionen har ikke lagt nogen målrettet strategi i sikkerhedsanliggender og slet ikke i Nordatlanten. På baggrund af historien er det ret nemt for islændinge at drage den slutning, at de ikke nødvendigvis har brug for samme vej som kontinentalmagterne i Europa, når det gælder sikkerhedspolitik.

Island er medlem af Schengen samarbejdet og indenfor disse rammer foregår samarbejdet om den interne sikkerhed i medlemslandene – et samarbejde som får stadig større betydning. Schengen er mindst lige så vigtig for os Islændinge som for andre, især når man er inde på områder som organiseret kriminalitet og terrorbekæmpelse.

*

Når vi analyserer og vurderer vore aktuelle sikkerhedsinteresser rettes blikket først og fremmest mod nord. Vi er i særdeleshed optaget af de kommende meget

betydelige olie- og gastransporter fra felterne i Nordnorge og det nordlige Rusland ned igennem vor eksklusive økonomiske zone. Med i dette billede hører muligheden af anlæggelse af omskibningshavne i Island og en eventuel udvinding af olie og gas indenfor vor eksklusive økonomiske zone.

I de senere år er isen i den nordlige del af kloden blevet markant reduceret på grund af klimaændringer, og dette åbner for kommercielle fragtruter i de arktiske farvande. Samtidig øges adgangen til områdets naturressourcer - ressourcer, som tidligere var utilgængelige på grund af permanente ismasser. Man spørger i dag i fuld alvor: Vil Nord-Ishavet blive en slags nyt Middelhav på grund af den globale opvarmning?

I Island følger man nøje med i drøftelserne om højhedsretten over Nordpolsområdet. Det undrer os ikke, at stater i området kræver ret til tilstødende zoner uden for 200 sømils grænserne på grundlag af geologiske undersøgelser af kontinentalsoklen. Island har stillet sådanne krav på kontinentalsoklen syd for Island i overensstemmelse med bestemmelser i FN's Havretskonvention.

Island, Danmark, Grønland og Færøerne har indgået en aftale herom, som på sin vis er blevet et forbillede angående aftalemæssig løsning af konflikter i Nordpolsområdet. Og det er også klart, at med FN's Havretskonvention er der nu etableret internationale regler om fredelig løsning af konflikter på dette område.

Vigtigheden af sejlads tværs over Nordatlanten fra Norge/Rusland til Nordamerika og betydningen af de nordlige sejlruter for at kunne sikre Nordamerikas energiforsyning er åbenlys. Det er særdeles påkrævet at foretage en grundig analyse af de aspekter denne udvikling rejser for islandske sikkerheds- og forsvarsinteresser, eftersom søtransportruterne igennem den islandske eksklusive økonomiske zone vil få afgørende betydning for energisikkerheden hos Islands allierede og for verdenshandelen.

Der er ingen andre stater, som er så afhængige af importeret energi som USA, og jeg har derfor tilladt mig at kalde det for snævertsyn, når USA i 2006 besluttede sig for at hjemkalde sine militærstyrker fra Island. Dette skete jo stort set samtidig med at problemerne med forsyningssikkerhed for energi og den dermed forbundne sejladssikkerhed i Nordatlanten trådte stadig tydeligere frem. De hovedargumenter, som de amerikanske strateger gav for tilbagetrækningen af flyvevåbnet, var netop, at Russerne var holdt op med at sende bombemaskiner på langdistance flyvninger ud over havet. Disse argumenter holdt bare ikke stik, sådan som vi nu alle kan se.

I året 2015 forventes mere end 500 tankskibe fuldt lastede med over 100 tusind tons olie at sejle igennem den islandske eksklusive økonomiske zone. Hertil kommer måske et lignende antal gastankskibe. Disse skibe vil måske efterhånden blive færre men tilgængæld større: Olietankskibene måske på op til tre- til femhundred tusind tons og gastankskibene på op til ethundrede til ethundrede og halvtreds tusind tons.

Eftersom disse gigantiske tankskibe vil blive udrustet specielt til sejlads gennem de nordlige farvande, kan man spørge, hvor langt mod syd de vil sejle. Netop i den forbindelse vil det sørgsmål opstå, hvorvidt der er behov for omladning, og da vil terminal- og havnefaciliteter i Island bestemt komme stærkt ind i billedet.

I denne forbindelse må man heller ikke glemme det stadigt voksende antal af store luksuslinere, som sejler stadig længere nordpå, blandt andet langs den grønlandske østkyst, hvor der kan være fare for isbjerge, og hvor skibene sejler stadigt nærmere til kysten og storisen.

Der er ingen stat som alene kan håndtere en katastrofe, hvor et gigantisk olietankskib eller en luksusliner med flere tusind passagerer ombord forulykker eller forliser. Vi har et ansvar for, at der etableres et beredskab, som kan reducere den akutte fare mest muligt, indtil yderligere beredskabsforanstaltninger kan sættes ind. Dette er et mål, som islændinge sigter mod i deres bestræbelser på at styrke sin Kystvagt. Et nært samarbejde med danskere vedrørende disse risikofyldte søfartsruter vil bidrage til løsning af disse vigtige opgaver.

Fra min synsvinkel er det af stor betydning at i sidste uge etablerede 18 nationer formelt North Atlantic Coast Guard Forum for at fremme samarbejde for sikkerhed og god opførsel på havet. Danmark har formandskabet i dette nye forum i 2008 og Island 2009.

Man kan også spørge, om ikke danske og islandske myndigheder skulle tage initiativet til at få vedtaget internationale regler angående disse gigantiske skibes sejlads i de nordlige farvande.

*

Da den islandske regering i oktober 2006 indgik en supplerende forsvarsaftale med USA om forsvarssamarbejdets videreførelse efter tilbagetrækningen fra

Keflavikbasen, offentliggjorde regeringen en programerklæring med ni initiativer eller tiltag, som den ville arbejde på med det formål at styrke og udbygge Islands sikkerhed.

Lad mig kort gengive de ni punkter:

For det første oprettelse af et statligt aktieselskab til at stå for udviklingen og omstrukturering af baseområdet i Keflavík Lufthavn. **For det andet** vedtagelse af en ny lov om det civile beredskab og oprettelse af en ny beredskabscentral med deltagelse af alle relevante myndigheder og aktører. **For det tredje** reorganisering af politiet og oprettelse af reservestyrker indenfor politiet, kystvagten, brandvæsenet og redningskorpserne. **For det fjerde** sikring af at islandske myndigheder har lovhjemlede beføjelser til at samarbejde med myndigheder og internationale organer, der udveksler fortrolige oplysninger. **For det femte** etablering af et kraftigt kommunikationssystem, et TETRA system. **For det sjette** styrkelse af Kystvagten ved anskaffelse af et nyt kystbevogtningsskib, et nyt inspektionsfly og et antal helikoptere. **For det syvende** nedsættelse af et tværpolitisk udvalg med repræsentanter for de politiske partier i altinget hvori sikkerhedspolitiske spørgsmål kan drøftes på det overordnede plan. **For det ottende** ændringer af ministeriernes ressortfordeling vedr. sikkerhedsspørgsmål. **For det niende** omlægning af vort radarsystem således, at alle signaler af betydning for overvågning af fly i det islandske luftrum kan aflæses.

Disse ni opgaver er alle sammen initiativer, som bliver løst af os selv, og de allerfleste af dem hører under mit ressort som justitsminister. Jeg er derfor glad for at kunne sige, at de er alle blevet iværksat.

Diskussionen om den nationale sikkerhed drejer sig nu - lige som tidligere - mere om politik end om militære spørgsmål, idet der er ringe kendskab til militæranliggender blandt islandske politikere. Islandske myndigheder har desuden ikke lovhjemmel til at behandle militærspørgsmål. Der findes ingen love, som tillader islandske myndigheder at deltage i militært samarbejde, og derfor er det ikke muligt at give ordre til islandsk personel om at påtage sig opgaver, som er af militær karakter.

Når dette er sagt, må man dog ikke glemme, at et egentligt militært forsvar i dag må vige for og give plads til sikkerhedsforanstaltninger af en anden karakter, hvor det mere er politiet end soldater, som tager hånd om borgernes sikkerhed.

Det grundlæggende element i Islands landsforsvar er nu som før vor deltagelse i NATO og forsvarsaftalen med USA. Når det drejer sig om civil beskyttelse af

borgerne, bliver samarbejdet med andre organer end militæret stadig mere tungtvejende.

I aftalen med USA fra efteråret 2006 blev der for eksempel lagt større vægt end nogensinde tidligere på samarbejdet med den amerikanske kystvagt, det føderale politi, toldmyndighederne og grænsekontrollen. Sikkerhedsberedskabet for civil luftfart og søfart er blevet flyttet over til civile myndigheder i henhold til internationale regler om luftfartssikkerheden og søfartssikkerheden. Terrorbekæmpelsen bygger på et dygtigt og velfungerende grænseoverskridende politiarbejde. Det amerikanske Department of Homeland Security kommer mindst lige så stærkt ind i samarbejdet med Island om sikkerhedsmæssige forhold som forsvarsministeriet i Pentagon.

Luftforsvar er et svagt led i Islands forsvarssystem, og det kan tænkes, at det kommer mere på prøve, nu hvor Ruslands præsident har besluttet igen at sende langtrækkende bombemaskiner ud over de åbne havområder i Nordatlanten. NATO har besluttet, at alliancen skal iværksætte regelmæssig luftovervågning fra Island. Hvorledes dette vil blive gennemført vil vise sig.

Gode tilhørere!

Jeg har givet denne tale titlen: “Realistisk strategi i islandske sikkerhedsanliggender”, og jeg har forsøgt så realistisk som jeg formår, at beskrive situationen sådan som den forholder sig i dag.

Geografien har ikke ændret sig, selv om verdenssituationen stadig gennemgår forandringer. Staternes behov for adgang til naturressourcerne ændrer sig ikke og når amerikanske videnskabsmænd siger, at en fjerdedel af den uudforskede olieforekomster befinder sig i undergrunden nord for bl. a. Grønland, Island og Færøerne, er det ret iøjnefaldende, at transporteret til aftagene vil ske gennem vore havområder.

Hvis sejlruterne mellem Grønland og Island og mellem Island og Færøerne var af stor betydning under den kolde krig, så bliver de ikke mindre betydningsfulde fremover i forbindelse med transport af olie og gas fra Polarområderne til USA.

Danskere og islændinge har fælles interesser i Nordatlanten når det gælder sejladsikkerhed, skibruter, overvågning og rapportering. Vi bør videreudvikle dette samarbejdet på samme nære, kollegiale og fortrolige måde, som det hidtil er sket.

Tak for opmærksomheden!